

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

ISSN: 2992-8902

Digital
Object
Identifier

INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
SYSTEMS-CENTRE

74-91 XALQARO DARAJA

MAXSUS SON, 2024

IJTIMOIY, IQTISODIY, SIYOSIY, ILMIY, OMMAKOP JURNAL

2024-YIL 18-19-APREL

**"RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA AGROIQTISODIYOT VA
BUXGALTERIYA HISOBINING DOLZARB MUAMMOLARI VA
ULARNING YECHIMLARI" PROFESSOR NURILLA SULAYMONOVICH
SANAYEV TAVALLUDINING 85 YILLIGIGA BAG'ISHLANGAN**

XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

SAMARQAND DAVLAT VETERINARIYA MEDITSINASI,
CHORVACHILIK VA BIOTEXNOLOGIYALAR UNIVERSITETI, 2024

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 678 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 19-aprel kuni ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Benazir ustozni yod etib	10
Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti jamoasi	
Qishloq xo'jaligi taraqqiyotining ustuvor yo'nalishlari.....	12
Yunusov Xudaynazar Beknazarovich	
Agroklasterlarda biznes jarayonlari moliyaviy natijalari hisobini takomillashtirish	14
Alikulov Abdimo'min, Koshkaldal Irina	
Assessment of the ESG rating of banks.....	19
Ruziyeva Elvira, Eshmuradov Ulugbek	
Contract Preferences of Smallholders: Evidence From a Study on Potato Production in Uzbekistan	24
Sanaev Golib, Sanaeva Rakhima, Nurullaev Ulmasjon, Nurullaeva Bakhora, Sanaev Anvar	
Taxation Systems in the Agricultural Production Sphere in the Context of Resistance to Shadow Economy	34
Koshkaldal Iryna, Dombrovska Olena, Alikulov Abdimumin	
Factors Influencing Farmers' Cooperation in Irrigation: A Study of Samarkand Province, Uzbekistan	39
Tadjiev Abdusame Abduxamidovich	
Xalqaro standartlar asosida qishloq xo'jaligida kapital qo'yilmalar hisobi hamda hisobotlarini takomillashtirish.....	43
Xasanov Baxodir Akramovich, Egamberdiyeva Salima Rayimovna, Raxmatov Jonibek Ismoil o'g'li	
Tijorat banklarida ichki auditida muhimlik va auditor riski masalalari.....	50
Ibragimov Abdugapur Karimovich, Qo'ldoshev Dilshod Melixurozovich	
Agroklasterlar ichki sotish jarayonida transfert baholarni belgilashni tashkiliy-uslubiy jihatlarini	57
Eshmuradov Ulug'bek Tashmuratovich	
Auditda regression tahlilni qo'llashning xususiyatlari	64
Tajekeev Ziyatdin Kobeyisovich	
Uzumchilik fermer xo'jaliklarida ishlab chiqarish xarajatlari hisobini takomillashtirish.....	67
Ibragimov Mansur Mardonovich	
Xalqaro standartlar asosida qishloq xo'jaligida aktivlarni tasniflash, ularning hisobi va hisobotini takomillashtirish.....	71
Egamberdiyeva Salima Rayimovna	
The Place of Digitalisation in the Rural Areas Development of Ukraine.....	76
Riasnianska A. M., Kniaz O. V.	
Yalpi ichki va hududiy mahsulotning ko'payishida faol tadbirkorlikning o'rni	79
Salamov Ibroxim, Kudratov Rizo Turdibayevich, Nazarova Maryam Sharipovna	
Inflyatsion targetlash rejimining pul-kredit siyosatini amalga oshirishdagi ahamiyati	84
Fayziyev Oybek Raximovich	
Asalarichilikning qishloq xo'jaligi iqtisodiyotidagi o'rni va uni rivojlantirish istiqbollari.....	89
Alikulov Abdimo'min Ismatovich, Ishturdiyev Hasan Abdigapparovich	
Uzumchilik majmuining tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi va uning tamoyillari.....	94
Boltayev Nazarbek Narzullayevich	
Mintaqaviy klasterning xususiyatlari.....	98
Urdushev Hamrakul	
Considerations for Bolstering Entrepreneurship in the Evolution of the Domestic Economy	102
Shadiyeva Gulnora Mardiyevna	
Chorvachilik tarmog'ida ishlab chiqarish samaradorligini oshirish imkoniyatlari.....	107
Kudratov Rizo Turdibayevich, O'roqov Feruz Ibodullayevich	
Oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetishtirishning hududiy jihatlarini	112
Kazakova Zulayho Salaxiddinovna, Nazarova Maryam Sharipovna	

Yalpi ichki mahsulot va uni hisoblashni takomillashtirish yo'llari.....	117
Xalmurzaev Mansur, Abdushukurov Xondamir	
Qishloq xo'jaligi korxonalarida tovar-moddiy qiymatliklar hisobini takomillashtirish yo'nalishlari.....	122
Raximova Umida Rabbimovna	
Mamlakatimiz agrar tarmog'ida innovatsiyalarga asoslangan tadbirkorlikni rivojlantirish.....	127
Olimova Nodira hamrakulovna	
Banklarda ichki auditni xalqaro audit standartlari asosida takomillashtirish.....	131
Rizayev Nurbek Qodirovich, Boymatova Chinora Ilxomovna	
Agroklastarlarda asosiy vositalarni modernizatsiyalash va ta'mirlash xarajatlari hisobini takomillashtirish.....	137
Alikulov Abdimo'min Ismatovich, Ibodullaev D., Abdushukurov Xondamir Botiraliyevich	
Davlat budjetida boshqaruv xarajatlarini moliyalashtirishni takomillashtirish yo'llari va xarajatlarining optimallashtiruv muammolari.....	142
Narziyeva Guzal Baxtiyorovna	
Bandlikni ta'minlash va kambag'allikni qisqartirishni yuzaga keltiruvchi sabablar hamda ularning yechimi.....	146
Ahmatova Qunduzbonu Asliddinovna, Sunnatullayev Musurmon Sunnatullo o'g'li, Salamov Ibroxim	
Global iqtisodiy rivojlanish sharoitida yashil iqtisodiyot muammolari	151
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Musurmonov Nodirbek Ahmadovich	
Menejer boshqaruvida boshqaruv mehnati va guruhlar dinamikasi	155
Xasanova Sitara Islamovna	
G'allachilik klasterlarida buxgalteriya hisobi shakllarini takomillashtirish.....	158
Yuldashev Sherali Xaitovich	
Современность услуг агропромышленного комплекса в условиях инновационной экономики положение дел	163
Тураев Баходир Хатамович, Рузиев Хамрокул Жураевич	
Влияние внешних факторов на эффективность производства животноводства.....	170
Хамдамова Насиба Аблакуловна	
Banklarda ichki auditni rejalashtirish masalalari.....	173
Ibragimova Iroda Rashid qizi, Safarov Abdumajit Abdixamidovich	
The Importance of Digital Technologies in the Development of Agriculture.....	179
Rabbimov Elbek Abdulloyevich	
Yakka tartibdagi tadbirkorlarni soliqqa tortish o'zini o'zi band qilishni davlat tomonidan tartibga solish shakli sifatida.....	182
Pardayeva Ozoda Mamayunusovna, Javmanov Jamshed Abdusamatovich	
O'zbekiston pensiya tizimida pensiya hisoblash va to'lashni rivojlantirishda xorijiy mamlakatlar tajribasini uyg'unlashtirish.....	186
Xasanov Baxodir Akramovich, Nurmanov Din-Axmed Tileubayevich	
Uzumchilik mahsulotlari eksportini oshirish omillari	193
Ibragimov Mansur Mardonovich	
Korxonalarning xo'jalik faoliyati hisobining mohiyati, ahamiyati va hisob turlari.....	196
Ishturdiyev Hasan Abdigapparovich, Tilabov Shohruh Baxriddin o'g'li, Irisboyev Raxmatilla Shavkat o'g'li	
Raqamli iqtisodiyotning o'zbekistondagi holati va uning rivojlanish istiqbollari	200
Kazakova Zulayho Salaxiddinovna, Abdullayev Sanjar Sayfiddin o'g'li, Sunnatullayev Musurmon Sunnatulla o'g'li	
Fermer xo'jaliklar faoliyatida investitsiyalarning o'rni.....	204
Nomozova Mahliyo Mamirjon qizi, Yuldashev Muhammad Utkir o'g'li, Solijonova Diyora Xaydarali qizi, Saydullayev Akbarali Akram o'g'li, Urazov Jamshidjon Sa'dullayevich	
Raqamli iqtisodiyotning o'rni va joriy etishdagi imkoniyatlari.....	209
Salamov Ibroxim, Javmanov Jamshed Abdusamatovich, Ummatov Begzod Ikrom ugli, Bekpolatov Sultonxon Sherzod ugli	
Raqamli iqtisodiyot sharoitda asosiy vositalarni hisobga olishni takomillashtirish.....	214
Xatamov Kobil Xayriyevich, Sodiqov Xayrulla Sattorovich	
Improving Cost Accounting for Sales of Agricultural Products in Farms	218
Abdimumin Alikulov, Ulugbek Eshmuradov, Khondamir Abdushukurov	

Servis korxonalarini raqamli iqtisodiyotga o'tkazishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish	224
Kurbanova Raxima Jamshedovna	
Raqamli iqtisodiyotning bugungi kundagi holati.....	228
Nurmanov Sherzod Xujayarovich, Eshimova Gulandom Botir qizi, Daniyarov Xurshid Baxtiyarovich	
Qoramolchilikda ozuqa ta'minotini yaxshilash yo'llari	233
Nurullayev Ulug'bek Uytalovich, Urazov Jamshidjon Sa'dullayevich	
Meva-sabzavotchilik klasterlarida faol tadbirkorlikning iqtisodiy samaradorlikni oshirishdagi o'rni	236
Ibroxim Salomov, Roziyeva Gulxayo Chorievna	
Qishloq xo'jaligini rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari.....	242
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Isaxonov Shaxzodjon Nurali o'g'li	
O'zbekiston chorvachiligidagi muammolar va ularning yechimi.....	246
Xudoyberdiyeva Marifat Umarovna, Xamdamova Nasiba Ablakulovna, Esirgapov Diyor Akramovich, Ulmasov Tohir Suvonqulovich	
Qishloq xo'jaligi iqtisodiyotini rivojlantirishda raqamli texnologiyalarning o'rni va ahamiyati	249
Kazakova Zulayho Salaxiddinovna, Ulmasov Amirxon Rasul o'g'li, Botirov Bekzod Ulug'bek o'g'li	
Механизмы и инструменты финансирования малых и средних сельскохозяйственных предприятий (На примере Центральноазиатского региона).....	253
Худойбердиева Асила	
Agroklastarlarda kapital qo'yilmalar hisobini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish masalalari.....	259
Irisboyev Rahmatillo Shavkat o'g'li, Jo'rayeva Diyora Olimjonovna, Eshmuradov Ulug'bek Tashmuratovich	
Milliy iqtisodiyotda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rolini oshirishning ustuvor yo'nalishlari	265
Saidxonov Akmalxon	
Improving Accounting and Auditing of Inventories in Agricultural Clusters	269
Raximova Umida Rabbimovna	
Maishiy xizmatlar sohasining rivojlanish tendensiyalari va kambag'allikni qisqartirishdagi o'rni.....	272
Rajabov Navruzbek Azimjonovich	
Chorvachilik tarmog'ida mahsulotlarni qayta ishlash samaradorligini oshirish imkoniytlari	277
Salomov Ibroxim, Nurmanov Sherzod Xujayarovich, Hotamov Adhamjon Asqarjon o'g'li	
Порядок применения и актуальность международных стандартов финансовой отчетности в деятельности коммерческих банков и предприятий	282
Нарзиева Гузал Бахтиёровна, Хомидов Асилбек Отабек угли, Асомиддинов Хусан Асомиддин угли, Болтабаев Диёрбек Омондурди угли	
Savdo korxonalarida segmentar hisobning o'rni va ahamiyati	286
Mardonov Mamed Shavkatovich, Bobomuradova Sarvinov Ziyadullayevna	
Livestock Development Problems and Prospects in Uzbekistan	289
Khamdamova Nasiba Ablakulovna, Ulmasova Oyul Bakhtiyarovna, Xudayberdiyeva Marifat Umarovna	
Понятие и учет капитальных вложений в агрокластерах.....	292
Жураева Диёра Олимджановна	
Xizmat ko'rsatish korxonalarini innovatsion modernizatsiyalashda iqtisodiy samaradorlikni hisoblash metodini takomillashtirish	297
Kurbanova Raxima Jamshedovna, Umurzoqova Sevinch Karim qizi	
Tarmoq mahsulotlarini ishlab chiqarish va sotishda innovatsion texnologiyalarni qo'llashning iqtisodiy samaradorligi	301
Nazarova Maryam Sharipovna, Kazakova Zulayho Salaxiddinovna	
Maishiy xizmatlar sohasini tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirishda raqamli innovatsion texnologiyalarning roli va ahamiyati	304
Quliyev Begimqul Melikovich	
O'zbekiston iqtisodiyotining rivojlanishi va iqtisodiy o'sish uchun barqaror investitsiya muhitini ta'minlash masalalari.....	308
Raximova Umida Rabbimovna, Elmurodova Dilnoza Farxodovna	

Biznesni qo'llab-quvvatlashda iqtisodiy-ijtimoiy holatni yaxshilash imkoniyatlari	311
Salamov Ibroxim, Janibekov Faxriddin Beknazarovich, Ulmasova Oygul Baxtiyorovna, Xudayberdiyeva Marifat Umarovna	
G'alla urug'chiligidagi boshlang'ich hisob va ichki nazoratni takomillashtirish	315
Yuldashev Sherali Xaitovich, Yusupov Uchqun, Zokirov Behruz	
Baliqchilik xo'jaliklarini rejalashtirishning ahamiyati va bosqichlari	318
Dosmuratova Shaxista Kengashovna	
"Yashil" iqtisodiyot: konsepsiyaning shakllanishi va asosiy kategoriyalari	321
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Toshpulatova Kamola Xurshed qizi	
Sutchilik yo'nalishidagi xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatida marketing elementlaridan foydalanish	324
Urazov Jamshidjon Sa'dullayevich	
Biznes jarayonlarida "xarajat" va "tannarx" kategoriyalarining nazariy jihatlarini	328
Xondamir Abdushukurov, Ulug'bek Eshmuradov	
Перспективы развития бухгалтерского учета и аудита на основе международных стандартов	333
Рахимова Умида Раббимовна, Асомиддинов Хусан Асомиддин угли, Болтабаев Диёрбек Омондурди угли, Хомидов Аслбек Отабек угли	
Asosiy vositalarni hisobga olishning xalqaro va milliy standartlarda aks ettirishning farqli jihatlarini	336
Xatamov Kobil Xayriyevich, Turabaeva Ozoda Ilxambekovna	
Qishloq hududlarida ekoturizm maskanlarining turistik salohiyati va sig'imi tahlili	340
Abduraxmanova Aqida Fayzulla qizi, Xoshimova Sevara Bahromovna, Sayfullaev Umidulla Fazliddin o'g'li	
Chorvachilik tarmoqlarida otchilik infratuzilmasining hozirgi holati va istiqboldagi iqtisodiy samaradorligini oshirish imkoniyatlari	346
Salamov Ibroxim, Nurmanov Sherzod Xujayarovich, Tursunov Alpomish Amanovich, Yo'ldoshev Raxim Nuriddin o'g'li	
Qishloq xo'jaligi klasterlari va fermer xo'jaliklari faoliyatida raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari	351
Nasimjon Babayev, Dilorom Yorbekova, Umidullo Fayzullayev	
Agroklasterlarda biznes jarayonlari sotish hisobini takomillashtirish	354
Abdunazarova Sevinch, Aliqulova Zebuniso, Eshmuradov Ulug'bek Tashmuratovich	
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida qishloq xo'jalik ishlab chiqarishining samaradorligi	360
Kudratov Rizo Turdibayevich, Abduxaliqova Farangiz Abduxoliq qizi	
Increasing Efficiency of Catering Enterprises Through Modernization	365
Kurbanova Rakhima Jamshedovna	
Chorvachilik majmuasi infratuzilmasi va uni rivojlantirish	369
Nurmanov Sherzod Xujayarovich, Aslonov Xotamjon Sharibboy o'g'li	
Davlat-xususiy sherikchiligini rivojlantirishda klasterlarning ahamiyati	373
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Raxmatullayev Sherzod Mexriddinovich	
Studying the Features of Innovative Development in The Agricultural Sector of the Economy	377
Yorbekova Dilorom Muxammadkulovna	
Chorvachilikda klasterlashning ayrim masalalari	380
Urdushev Hamrakul, Mavliyanov Majid Tuychiyevich	
Issues of Development of "Green Economy" in the Context of the Actualization of the Problem of Ecology and Climate Change	385
Mukhayyo Dustova	
Xizmatlar sohasi rivojlanishining aholi turmush darajasiga ta'siri	390
Xudoyberdiyeva Marifat Umarovna	
Baliqchilik xo'jaliklarini rivojlantirish prognozini ishlab chiqish masalalari	393
Dosmuratova Shaxista Kengashovna	
Mahalliy soliqlar va mahalliy yig'imlarning iqtisodiy mohiyati	396
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Asomiddinov Husan Asomiddin o'g'li	
Turizm korxonalari hisob siyosatini shakllantirish	400
Ibragimov Mansur Mardonovich	

Korxonalarda moliyaviy holatini ifodalovchi ko'rsatkichlar tahlili	404
Isturdiyev Hasan Abdigapparovich, Tilabov Shohruh Baxriddin o'g'li, Yusupova Ergashoy	
Innovatsiya, innovatsion iqtisodiyot atamalarining mohiyati va ulardan samarali foydalanish yo'llari.....	408
Xudoyberdiyeva Marifat Umarovna, Boyjigitov Kamronmirzo Sobirjon o'g'li, Obloberdiyev Shuxrat Sharof o'g'li	
The Processing Indicators of Livestock Products on the Basis of Economic Statistical Models	411
Yorbekova Dilorom Muxammadkulovna, Hotamov Adhamjon Asqarjon o'g'li	
Paxta-to'qimachilik klasterlarida tola ishlab chiqarish xarajatlari tahlili	414
Alikulov Abdimo'min Ismatovich, Farangiz Rustamova	
Meva-sabzavotchilikni rivojlantirishda klaster yondashuvining afzalliklari	419
Eshankulov Sirojiddin Xakimovich	
Prospects for Leaving the Population Out of Poverty	424
Javmanov Jamshed Abdusamatovich, Radjabov Navruzbek Azimjonovich, Uralov Baxtiyor Maxmudovich, Fayzullayev Umidullo Xayrullo o'g'li	
Tijorat banklarida korrupsiyaga qarshi kurashishning kompayens nazorati usullarini takomillashtirish.....	429
Sultonov Abrorbek Umarali o'g'li, Axmedov Shuxrat Xikmatullayevich	
Segmentar va moliyaviy hisobot tuzishda xo'jalik yurituvchi subyektlar mulkini baholashning metodologik muammolari	435
G'olibjon Alikulov	
Raqamli iqtisodiyotga o'tish orqali yashirin iqtisodiyotni jamiyatga ta'sirini kamaytirish	439
Uralov Baxtiyor Maxmudovich, Abdusalomov Farruh G'ayrat o'g'li	
Sustainable Farming Futures: the Economic Need of Climate Change Program in Uzbekistan.....	443
Akhmadjon Nurullaev, Sanayeva Raxima Amirqulovna, Visola Khasanova, Bakhora Nurullaeva, Anvar Sanaev	
Problems and Prospects of Cadastral Valuation of Land Resources in the Republic of Kazakhstan	447
Berdimurat Nazimgul, Bassybekova Zh.B.	
Значение цифровизации в сельском хозяйстве	451
Сыздықова Азиза Оралбайқызы, Сапарова Айнура Алпамысовна	
Xizmatlar sohasi samaradorligini oshirish masalalari	456
Mirzayev Qulmamat Jonuzakovich, Mardanova Mohidil Otabek qizi, Mirzayev Azzamjon Jonuzokovich	
Aholini o'z-o'zini bandlikka jalb qilish orqali ishsizlik darajasini pasaytirish.....	461
Javmanov Jamshed Abdusamatovich, Jo'rayev Sherali Anor o'g'li	
Innovatsiyani joriy qilishning fermer xo'jaliklari daromadlariga ta'siri	465
Eshboyev Diyorbek Yo'ldosh o'g'li, Sinayev Sherali Islom o'g'li, Ismoyilov Azamat Isroyilovich	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga muvofiq daromadni tan olish masalalari.....	471
Kozimjonov Abrorbek	
O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishda raqamli texnologiyalarning yutuqlari va muammolari.....	475
Ochilova Mohigul Toshtemir qizi	
Soliq ma'murchiligida raqamli iqtisodiyotning ahamiyati va uning ilmiy-nazariy asoslari tahlili	479
Uralov Baxtiyor Maxmudovich, Javmanov Jamshed Abdusamatovich, Holmirzayev Sardor Ravshan o'g'li, Tursinaliyev Abdulaziz Shokirjon o'g'li	
O'zbekistonda davlat xizmatlari ko'rsatish milliy tizimini rivojlanishi: xronologik tahlil.....	484
Hasanov Habibullo	
Chorvachilikning mamlakat iqtisodiyotidagi ahamiyati va uning rivojlanishi.....	488
Xamdamova Nasiba Ablakulovna, Tirkashev Farxod Mahmudovich, Sayfullayev Akbar Xoljigit o'g'li, Erkinov Samandar Maxmudovich	
O'zbekiston chorvachiligiga oid FAO ma'lumotlari haqida	493
Pardayeva Kamola	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga muvofiq xaridorlar bilan tuziladigan shartnomalar asosida tushumni hisobga olishning ahamiyati	498
Norbekov Davron	
Paxtachilik klasterlarida ishlab chiqarishga ta'sir etuvchi omillarning tahlili	502
Javmanov Jamshed Abdusamatovich, Abduraxmonov Orifbek Odiljon o'g'li	

Raqamli iqtisodiyotning zamonamizdagi bugungi o'rne	506
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Zarmaxmatov Nomojjon Baxodir o'g'li	
Improving Cost Audit in Innovation Activities	510
Mustafoev is the son of Akbar Mustafa	
Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobotni mxs asosida transformatsiya qilish zaruriyati	514
Xolmurodov Otabek	
Klasterlarni tashkil etishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari va ularning mamlakat iqtisodiyotida tutgan o'rne	521
Javmanov Jamshed Abdusamatovich, Homidov Aslbek Otabek o'g'li, Asomiddinov Husan Asomiddin o'g'li, Boltayev Diyorbek Omondurdi o'g'li	
Soliq imtiyozlarini nazariy asoslash va huquqiy tartibga solish	526
Uralov Baxtiyor Maxmudovich	
Sug'urta shartnomalari va sug'urta majburiyatlari hisobini moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida takomillashtirish	531
Ochilov Ilyos Keldiyorovich	
Обеспечение привлекательности инвестиции коммерческих банков	537
Назаров Килич Холмурадович, Нафасов Шохрухбек Хошимович	
O'zbekistonda tashqi savdoning rivojlanishi va muammolari	539
Xudayberdiyev U.	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida mehnatga haq to'lashning nazariy jihatdan tashkiliy-iqtisodiy asoslari	542
Rajabov Navruzбек Azimjonovich, Toshmurodova Dilbar Muzaffar qizi	
Human Capital in Education	546
Ibragimov Mansur Mardonovich, Ergashev Olloyor	
Qishloq joylarida xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish hamda o'zini o'zi band qilish orqali ishsizlikni kamaytirishning nazariy asoslari	551
Jo'rayev Sherali Anor o'g'li, Abdikarimov Nazirbek Odil o'g'li, Uralov Baxtiyor Maxmudovich	
Uchqora uzumi-mayizini yetishtirishning iqtisodiy samaradorligini oshirish imkoniyatlari	555
Salamov Ibroxim, Kudratov Rizo Turdibayevich, Janibekov Faxriddin Beknazarovich	
Moliyaviy natijalarning tavsifini takomillashtirish	561
Yusupova Farizabonu Zarifovna	
Kambag'allik va uni qisqartirish yo'llari	564
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Do'stiyorov Mirabbos Erkin o'g'li	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida aholi turmush darajasini oshirishda xizmat ko'rsatish sohasining ahamiyati	568
Xolmurodov Otabek	
O'zbekistonda aholi turmush darajasi va daromadlarining o'ziga xos xususiyatlari	570
Rajabov Navruzбек Azimjonovich, Uralov Baxtiyor Maxmudovich, Saidmurodov Sardor Mirsalohovich	
SWOT-анализ конкурентоспособности национального туризма в Узбекистане в условиях преодоления последствий пандемии	574
Ochilova Mohigul Toshtemir qizi, Abduzoirov Sarvarbek	
Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish va aholi turmush darajasini yanada yaxshilashda iqtisodiy samaradorlikni oshirishning ahamiyati	577
Salamov Ibroxim, Kudratov Rizo Turdibayevich, hamdamova Nasiba Ablakulovna	
Jahon iqtisodiyoti va xalqaro savdo munosabatlari	582
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Xo'jaqulov Inomjon Rustam o'g'li	
Xizmat ko'rsatish sohasini raqamli iqtisodiyot sharoitiga mos rivojlantirishning ayrim masalalari	586
Mirzayev Qulmamat Jonuzakovich, Sherzodova Diyora Sherzod qizi	
Turistik destinatsiyalarni rivojlantirish orqali turistik zonalarini takomillashtirish	589
Raxmonov Siyovush Turob ug'li, Ochilova Mohigul Toshtemir qizi	
Ivermektin, kloxantel, iversantapulus dori vositalarining marketing tahlili	592
Raxmadullayev Humoyun Rashid o'g'li, Farmonov Nizom, Salamov Ibroxim	
Цифровая оптимизация для экологической безопасности в агропромышленном комплексе	597
Юнусов Худайназар Бекназарович, Сафарова Лола Улмасовна	

Смысловой – системный анализ процессов обработки плодов и овощей энергии начального импульса.....	602
Курбанов Жамшед Маджидович, Курбонова Мадина Жамшедовна	
Формирования алгоритма расчета эффективности транспортно-логистической системы поставок грузов.....	605
Кубаев Улугбек	
Роль и потенциал севооборота в создании устойчивых и экологически чистых систем в сельском хозяйстве на основе цифровизации	611
Юнусов Худайназар Бекназарович, Сафарова Лола Улмасовна	
Qoramollar uchun ozuqa ratsionini tuzishda innovatsion yondashuv	617
Mavlyanov Majid Tuychiyevich	
Landshaft bog'dorchilikni rivojlantirishda autocad dasturining o'rni.....	624
Ravshanov Sanjar Tolibjonovich, Sulaymonov Mirobid Abduxolikovich	
Aniq qishloq xo'jaligida o'zgaruvchan me'yorlarni qo'llash	628
Akbarov Husan O'zbekxonovich, Bekzod Qudratov	
Raqamli iqtisodiyotda neyron tarmoqlaridan foydalanishning ahamiyati	634
Otoboyeva Aziza Shakirovna	
Iqtisodiy masalalarni tahlil qilish, me'yorlash, rejalashtirish, baholash hamda bashorat qilishda korrelyatsiya va regressiya usuli	637
Aktamova Vasila Uktamovna, Axtamova Umida O'ktam qizi	
Iqtisodiy ekonometrik modelni tuzish hamda avtokorrelyatsiya mavjudligini aniqlash	641
Raximov Abdulaxad Nematovich	
O'zbekistonda qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirishda agrovoltaiika texnologiyasini qo'llash istiqbollari	646
Berdiyev G'ayrat Ibragimovich, Eshpulatov Dostonbek Baxodir o'g'li, Malikova Sevinch Telman qizi	
Развитие системы цифровизации в сельском хозяйстве и в народной медицине	650
Рахмонов Фариз Зафаржонович, Мухиддинова Сабрина Мунисовна, Усманова Лайло Рахматуллаевна, Рахмонова Хабиба Нуруллаевна	
Raqamli iqtisodiyot fanlarini o'qitishda zamonaviy pedagogik metodlar va virtual onlayn kurslardan foydalanish.....	653
Sulaymonov Mirobid Abduxolikovich	
Qishloq xo'jaligini boshqarishda raqamli texnologiyalardan foydalanishning afzalliklari	656
Ravshanov Sanjar Tolibjonovich	
Ekin maydonlari tuproqlarini tahlil qilish va boshqarishda sun'iy intellekt tizimlaridan foydalanishning o'rni..	660
Otoboyeva Aziza Shakirovna, Artikov Farxod Sayfiddinovich, Usanov Yoqub Dilmurod o'g'li	
О некоторых нестандартных способах решения иррациональных уравнений	664
Актамова Васида Уктамовна	
Корхоналарни тугатишнинг норматив ва ташкилий-услугий таъминотини такомиллаштириш	666
Дусмуратов Раджапбай Давлатбаевич	
Юридик шахсларни тугатишнинг норматив-ҳуқуқий таъминоти.....	670
Давлетов Икрам Рахимберганович	
Саноат корхоналарида мулкый муносабатларни тартибга солишнинг илмий назарий асослари.....	674
Бобобеков Эргаш Абдумаликович	

KONSOLIDATSIYALASHGAN MOLIYAVIY HISOBOTNI MHXS ASOSIDA TRANSFORMATSIYA QILISH ZARURIYATI

Xolmurodov Otabek

Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti “Buxgalteriya hisobi va audit”
kafedrası katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot tuzishning nazariy asoslari, qo'llanilishi, konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobotni shakllantirish va uni taqdim etishni tartibga soluvchi standartlar, kapital ustidan nazorat va unga ta'sir darajasi hamda tartibi yoritilgan.

Kalit so'zlar: konsolidatsiya, konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot, kapital ustidan nazorat, bosh tashkilot, shu'ba korxona, haqqoniy qiymat.

Abstract: In the article the theoretical foundations of consolidated financial reporting, its application, standards governing the formation and presentation of consolidated financial statements, control over capital and the degree and order of its impact.

Key words: consolidation, consolidated financial statements, capital control, parent organization, subsidiary, fair value.

Аннотация: В статье описаны теоретические основы составления консолидированной финансовой отчетности, их применение, стандарты, регламентирующие формирование и представление консолидированной финансовой отчетности, контроль над капиталом и степень и порядок его воздействия.

Ключевые слова: консолидация, консолидированная финансовая отчетность, контроль капитала, материнская организация, дочерняя организация, справедливая стоимость.

KIRISH

Mamlakatimizning jahon hamjamiyatiga integratsiyalashuvini ta'minlash va bu jarayonni yanada mustahkamlashda milliy amaliyotni xalqaro standartlarga uyg'unlashtirish muhim rol o'ynaydi.

Keyingi yillarda mamlakatimiz iqtisodiyotini jadal rivojlantirish, xorijiy investitsiyalarni faol jalb qilish masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu borada normativ-huquqiy hujjatlar takomillashtirilmoqda va qulay investitsiya muhiti shakllantirilmoqda. Mazkur jarayonda xo'jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy hisobotlarini xalqaro standartlar asosida tayyorlash masalasiga alohida e'tibor qaratilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yilning 27-oktabrdagi “Davlat ishtirokidagi korxonalarni isloh qilishni jadallashtirish hamda davlat aktivlarini xususiylashtirishga oid chora-tadbirlar to'g'risida”^[1] PF-6096-sonli Farmonida, davlat ishtirokidagi korxonalarda iste'molchiga yo'naltirilgan zamonaviy boshqaruv usullari, ochiqlik, shaffoflik va bozor tamoyillarini jadal joriy etish hamda 2020-yil 24-fevralda PQ-4611-son bilan tasdiqlangan “Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”^[2]gi Qarorida, moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tishni jadallashtirish orqali xorijiy investorlarni zarur axborot muhiti bilan ta'minlash va xalqaro moliya bozorlariga kirish imkoniyatlarini kengaytirish kabi vazifalar qo'yilgan.

ASOSIY QISM

Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarining rivojlanishi bilan konsolidatsiyalangan moliyaviy hisobotlarni tayyorlash umume'tirof etilgan jahon amaliyotiga aylandi.

Shuningdek, konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot tuzishda moliyaviy hisobotlarga izohlarni, hisob siyosati qoidalariga rioya qilishni va standartlar bilan tartibga solinadigan tushuntirish ma'lumotlarini o'z ichiga oladi.

Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobotlarni shakllantirish va taqdim etishni tartibga soluvchi standartlar, xususan:

- MHXS (IFRS) 10 “Jamlangan (konsolidatsiyalashgan) moliyaviy hisobotlar”;
- MSFO (IAS) 28 “Qaram tadbirkorlik subyektlaridagi va qo'shma korxonalardagi investitsiyalar”;

- MSFO (IFRS) 3 “Biznes birlashuvlari”;
- MSFO (IFRS) 12 “Boshqa tadbirkorlik subyektlarida ishtirok etish to’g’risidagi ma’lumotlarni ochib berish”;
- MSFO (IFRS) 11 “Birgalikdagi faoliyat bo’yicha kelishuvlar”;
- MSFO (IAS) 27 “Alohida moliyaviy hisobotlar”;
- MSFO (IAS) 36 “Aktivlarning qadrsizlanishi”.

O’rganilganlik darajasi. Bir guruh kompaniyalarning hisobotlari manfaatdor foydalanuvchilarga yagona xo’jalik yurituvchi subyekt sifatida bir necha tashkilot haqida ma’lumot olish imkonini beradi. Birinchi, konsolidatsiyalashgan hisobotlarni tuzish kompaniyalarda XX asr boshlarida AQShda tuzila boshlandi. Manbalarga qaraydigan bo’lsak, birinchi yillik hisobotlar General Electric kompaniyasi tomonidan 1893-yilda tuzilgan bo’lib, unda faqat bosh kompaniyaning ma’lumotlari kiritilgan, ikkinchi hisoboti esa konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot bo’lgan. Bunda, foyda va zararlar hisobotida guruhning barcha kompaniyalari ma’lumotlari va tushumlari aks ettirilgan ^[3].

U.S.Steel kompaniyasi 12-mart 1903-yilda birinchi marotaba o’zining 31-dekabr 1902-yil holatidagi konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobotini e’lon qildi, ya’ni Price Waterhouse & Co auditorlik kompaniyasi tomonidan “hisobot tekshirildi va ijobiy natija berildi” degan xulosa olindi^[4] 1903-yilda “Amerikalik olimlar” jurnalida bu hisobotni “to’liq va tushunarli hisobot” deya e’tirof etishdi ^[5].

Konsolidatsiyalashgan hisobotni tuzishning nazariy va metodologik asoslari ko’pgina iqtisodchi olimlar tomonidan o’rganilgan.

N.Yu.Jo’rayev fikricha konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot (konsolidatsiya inglizcha consolidate – birlashtirmoq, mustahkamlamoq) hisobot sanasidagi moliyaviy ahvolni va xo’jalik yurituvchi jamiyatlar guruhining hisobot davri uchun moliyaviy natijalarni aks ettiruvchi umumlashtirilgan ko’rsatkichlar tizimi hisoblanadi. Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot alohida moliyaviy hisobotlar, ya’ni xo’jalik yurituvchi jamiyatlar guruhi har bir a’zosining umumlashtirish lozim bo’lgan hisobotlarini umumlashtirish asosida tuziladi ^[7].

Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobotlar tuzish ko’pchilik yirik kompaniyalar o’zining tarkibiga kiruvchi korxonalarni hisobga olgan holda jamlanma hisobotlarni tuzmoqda, lekin ularni tuzishda zamonaviy konsolidatsiyalash mexanizmlarini hisobga olmasligi, ushbu kompaniyalar guruhining haqiqiy ahvoli ko’rinmay qolishiga sabab bo’lmoqda. MHXS bo’yicha konsolidatsiyalashgan hisobot moliyaviy hisobotning alohida maxsus tarkibiy qismi hisoblanadi va unga nisbatan maxsus talablar mavjud.

Jahon mamlakatlari tajribasidan ma’lumki, korxonalarni samarali boshqarishda ko’proq ularni yirik guruhlariga birlashtirgan holda tuzish maqsadga muvofiqdir. Bunda ikki yoki undan ortiq kompaniya moliyaviy-iqtisodiy jihatdan bir kompaniya yoki moliya guruhlarida ostida birlashadi. Xo’jalik yurituvchi subyektlar guruhining bosh korxona nazorati ostida birlashuvi yuz bersa, konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot tuziladi. Konsolidatsiyalangan moliyaviy hisobotni tuzishning asosiy maqsadi – korporatsiya faoliyati natijalarini va moliyaviy holatini to’liq ochib berishdan iboratdir ^[8].

Iqtisodchi olim S.N.Tashnazarovning ta’kidlashicha moliyaviy hisobotlarni, xususan, konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobotlarni MHXS bo’yicha transformatsiya qilish zaruriyati oshib bormoqda ^[9].

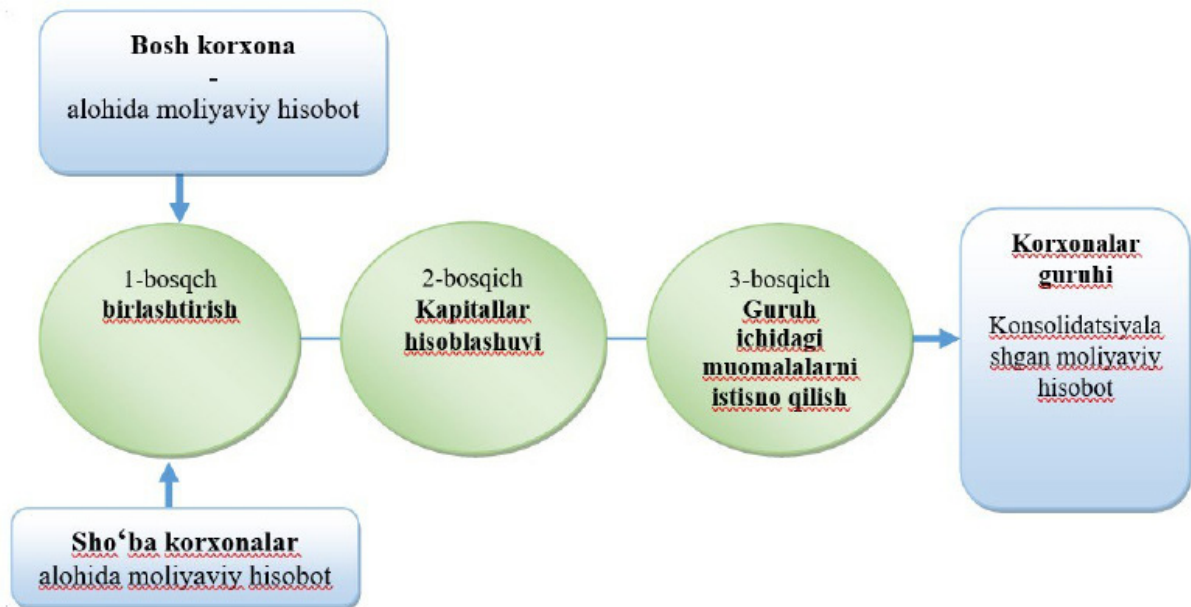
TAHLIL VA NATIJALAR

Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobotni tuzilishi MHXSga muvofiq quyidagi tarkibiy qismlardan tashkil topgan:

- moliyaviy holat to’g’risidagi hisobot;
- foyda va zararlar to’g’risidagi hisobot va moliyaviy natijaning boshqa tarkibiy qismlari;
- xususiy kapitalning harakati to’g’risidagi hisobot;
- pul oqimlari to’g’risidagi hisobot.

Konsolidatsiya qilinishidan oldin buxgalter yagona hisob siyosati asosida bir xil hisobot sanasi uchun tuzilgan asosiy va shu’ba korxonalarning moliyaviy hisobotlarining barcha shakllariga ega bo’lishi kerak. Iloji bo’lsa, shu’ba korxonalarning moliyaviy hisobotlarining sanalari bosh korxonaning moliyaviy hisobotlari tuzilgan hisobot sanasi bilan bir xil bo’lishi kerak. 27-BHXS asosan, maksimal farq 3 oyni tashkil qiladi. Agar shu’ba korxonalarning moliyaviy hisoboti boshqa balans sanasida tuzilgan bo’lsa, yuzaga keladigan jiddiy farqlarni hisobga olgan holda tuzatishlar kiritilishi kerak. Moliyaviy hisobotni tuzishdan oldin davrlar oralig’ida tuzilgan moliyaviy hisobotlar o’zgarishsiz qolishi lozim. Ya’ni, guruh ichidagi xo’jalik muomalalari to’liq chiqarilgan,

qoldiqlar solishtirilishi va to'g'riligi tekshirib chiqilishi kerak. Agarda kompaniyani tashkil etish yoki sotmoqchi bo'lsa, moliyaviy hisobotlar tashkil etilgan va sotishgacha bo'lgan sanaga tayyorlanishi kerak. Konsolidatsiyalashgan buxgalteriya balansi, foyda va zararlar to'g'risidagi hisobotlarni tuzish uchun elektron jadvallardan yoki maxsus dasturiy mahsulotlardan foydalanish mumkin.

1-chizma: Balanslarni birlashtirish

Konsolidatsiyalashgan balansni bosh korxona va shu'ba korxonasi misolida qarab chiqamiz. MHXS (IFRS) 10 "Jamlangan (konsolidatsiyalashgan) moliyaviy hisobotlar" hamda MHXS (IFRS) 3 "Biznes birlashuvlari" standartlari asosida tuzib chiqsak. Ya'ni, konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobotni bosqichma-bosqich qanday tayyorlash mumkin.

Quyidagi vaziyatni ko'rib chiqamiz:

Site Corp bosh korxonasi, Arche Ltd shu'ba korxonasi tashkil etilgandan beri 80 % aksiyasiga egalik qiladi.

1-jadval: Site Corp bosh korxonasi va Arche Ltd shu'ba korxonasining 2018-yil 31-dekabrdagi moliyaviy holati to'g'risidagi hisoboti

Moliyaviy holat to'g'risida hisobot 2018-yil 31-dekabrdagi holati	Site Corp.	Arche Ltd.
Aktivlar		
Uzoq muddatli aktivlar		
Asosiy vositalar	120 000	90 000
Investitsiya Arche Ltd. (64 000 aksiya)	70 000	0
Gudvil, (biznesni birlashtirishda)		
Kechiktirilgan foyda solig'i-aktiv	4 000	
	194 000	90 000
Joriy aktivlar		
Zaxiralar	55 000	34 000
Debitorlar		
Arche Ltd	8 000	
Boshqa debitorlik qarzlari	30 000	18 000
Pul mablag'i va uning ekvivalentlari	20 000	5 000
	113 000	57 000
Jami, aktivlar	307 000	147 000

Xususiy kapital va majburiyatlar		
Kapital		
Xususiy kapital, bosh kompaniyaga tegishli		
200 000 aksiya	-200 000	
80 000 aksiya		-80 000
Taqsimlanmagan foyda	-62 000	-45 000
Nazorat qilinmaydigan ulushli, hissasi (NCI)		
	-262 000	-125 000
Majburiyatlar		
Uzoq muddatli majburiyatlar		
Kechiktirilgan foyda solig'i-majburiyatlar,		-2 000
Qisqa muddatli majburiyatlar		
Qisqa muddatli qarzlari		
Site Corp		-8 000
Boshqa kreditorlik qarzlari	-35 000	-12 000
Kreditlari va ssudalari 12 oygacha to'lanishi lozim bo'lgan	-10 000	
	-45 000	-22 000
Jami xususiy kapitali va majburiyatlari	-307 000	-147 000
Tekshirish	0	0

1-jadval ma'lumotlaridan foydalanib, Site Corpning 31-dekabr 2018-yil holatiga konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobotini tuzamiz. Nazorat qilinmaydigan ulushli ko'rsatkichlari Arche Ltdning sof aktivlari mutanosib ulush sifatida hisoblanadi. E'tibor bersak, yuqoridagi moliyaviy holat to'g'risidagi hisobotda barcha aktivlar plyus belgisi, barcha majburiyatlari esa minus belgisi bilan ko'rsatilgan. Bu hisobotni tekshirish va xatolarni aniqlashni osonlashtirish uchun amalga oshiriladi. Konsolidatsiyalashgan balansni uchta bosqich bo'yicha ko'rib chiqsak:

- bosh korxonaning aktivlari, majburiyatlari, kapitali, daromadlari, xarajatlari va pul oqimlari kabi moddalarini shu'ba korxonalari bilan birlashtirish;
- o'zaro hisoblashuv (istisno) bosh korxonaning har bir shu'ba korxonaga kiritilgan investitsiyalarining balans qiymati; har bir shu'ba korxona kapitalidagi bosh korxona ulushining balans qiymati.
- guruh subyektlari o'rtasidagi muomalalar bilan bog'liq bo'lgan guruh ichidagi aktivlar va majburiyatlar, o'z kapitali, daromadlari, xarajatlari va pul oqimlarini to'liq hajmda istisno qilish.

1-bosqich. **Balanslarni birlashtirish.**

Barcha sho'ba korxonalarning aktivlari va majburiyatlari adolatli qiymat bo'yicha hisoboti aks ettirilgani va boshqa asosiy shartlarga rioya qilinganiga ishonchimiz komil bo'lgach, bosh korxona va shu'ba korxonalarning o'xshash satrlarini birlashtirish mumkin. Bu uncha qiyinchilik tug'dirmaydi, ya'ni bosh va shu'ba korxona moliyaviy holat to'g'risidagi hisobotning bir xil usulidan foydalansa, faqat korxonalarning asosiy vositalari, pul mablag'lari va boshqa muomalalari qo'shiladi.

Amaliyotda, korxonalar o'zlarining moliyaviy holatini taqdim etish uchun o'z usullaridan foydalanadilar va shuning uchun balanslarni birlashtirish qiyinroq kechadi. Shu jihatdan, ko'pgina guruhlar "konsolidatsiya paketlari" dan foydalanadilar va shu'ba korxonalarning buxgalterlari o'zlarining moliyaviy hisobotlarini tayyorlashda ularni to'ldirishi kerak bo'ladi. Shuning uchun, korxonalar guruhining nazoratchisi konsolidatsiyalashgan paketini to'ldirishni muntazam ravishda eslatganda, bu nima uchun muhimligini tushunasiz. Bizning misolimizda, birlashtirish satrlari quyidagi ko'rinishda bo'ladi:

2-jadval: Site Corp bosh korxonasi va Arche Ltd shu'ba korxonasi balanslarini birlashtirish

Moliyaviy holat to'g'risida hisobot, 2018-yil 31-dekabrda holati	Site Corp.	Arche Ltd.	Birlashtirish
Aktivlar			
Uzoq muddatli aktivlar			
Asosiy vositalar	120 000	90 000	210 000
Investitsiya Arche Ltd. (64 000 aksiya)	70 000	0	70 000
Gudvil, (biznesni birlashtirishda)			
Kechiktirilgan foyda solig'i-aktiv	4 000		4 000
	194 000	90 000	284 000
Joriy aktivlar			
Zaxiralar	55 000	34 000	89 000
Debitorlar			
Arche Ltd	8 000		8 000
Boshqa debitorlik qarzlari	30 000	18 000	48 000
Pul mablag'i va uning ekvivalentlari	20 000	5 000	25 000
	113 000	57 000	170 000
Jami, aktivlar	307 000	147 000	454 000
Xususiy kapital va majburiyatlar			
Kapital			
Xususiy kapital, bosh kompaniyaga tegishli			
200 000 aksiya	-200 000		-200 000
80 000 aksiya		-80 000	-80 000
Taqsimlanmagan foyda	-62 000	-45 000	-107 000
Nazorat qilinmaydigan ulushi, hissasi (NCI)			
	-262 000	-125 000	-387 000
Majburiyatlar			
Uzoq muddatli majburiyatlar			
Kechiktirilgan foyda solig'i-majburiyatlar		-2 000	-2 000
Qisqa muddatli majburiyatlar			
Qisqa muddatli qarzlari			
Site Corp		-8 000	-8 000
Boshqa kreditorlik qarzlari	-35 000	-12 000	-47 000
Kreditlari va ssudalari 12 oygacha to'lanishi lozim bo'lgan	-10 000		-10 000
	-45 000	-22 000	-67 000
Jami xususiy kapitali va majburiyatlari	-307 000	-147 000	-454 000
Tekshirish	0	0	0

Misol uchun, asosiy vositalarni birlashtirish 210000 m.s.=bosh korxonaning asosiy vositalari 120000 m.s. + shu'ba korxonasi asosiy vositalari 90000 m.s.

2-bosqich. Kapitalni umumlashtirish.

Satrlarni birlashtirgandan so'ng, bosh korxona shu'ba korxonaga investitsiyalarini va asosiy korxona o'z ulushini o'zaro hisoblashuvni amalga oshirishi kerak, ya'ni shu'ba korxonasining balansida. Va, albatta, nazorat qilinmaydigan ishtirokidagi ulushi va gudvilni tan olish kerak.

Birinchi qismi oddiy, Site Corpning investitsiyasini Arche Ltddan chiqarib tashlash (-70000) va Arche Ltdning aksionerlik kapitalini to'liq hisobdan chiqarib tashlash zarur.(+80000 va hokazolar). 20% ulushga ega bo'lganligi sababli, Arche Ltdning taqsimlanmagan foydasidan mutanosib ulushini chiqarib tashlash lozim. Ya'ni, ulushini sotib olgandan keyin (20x45000) bu 9000 m.s tashkil etadi. Biz qayerdan bilamiz, ya'ni Arche Ltdning barcha taqsimlanmagan foydasini 45000 m.s. tashkil etganini, sotib olgandan keyin olinganmi?

Bizning misolimizda shuni ko'rsatadiki, bosh korxona 80% Arche Ltdning aksiyasiga egalik qiladi, ya'ni Arche Ltdni ro'yxatga olgan paytda, shuning uchun Arche Ltdning taqsimlanmagan foydasidagi ulushi sotib olingandan keyin to'liq olingan. Bu masalada har doim juda ehtiyot bo'lish kerak, chunki siz sotib olishdan oldingi taqsimlanmagan foydani sotib olingandan keyingi taqsimlanmagan foydadan ajratishingiz kerak, ammo bu misolda biz masalani murakkablashtirmaymiz.

Endi, nazorat qilinmaydigan ulush va gudvilni tan olishingiz kerak. Site Corp Arche Ltdni 80% ulushiga egalik qiladi, shuning uchun nazorat qilinmaydigan aksionerlik ulushi Arche Ltdning sof aktivlarini 20%ini tashkil qiladi. Masala sho'ba korxonaning sof aktivlaridagi ulushga mutanosib ravishda nazorat qilinmaydigan ulushni baholashdan iborat.

Hisobot davri oxirida hisob-kitob quyidagi ko'rinishga ega bo'ladi:

- Arche Ltdning sof aktivlari 2018-yil 31-dekabr holatiga ko'ra 125000 m.s. tashkil etadi, shu jumladan, bosh korxonaning sarmoya kapitali 80000 m.s.ni va taqsimlanmagan foyda – 45000 m.s. tashkil etadi.
- 2018-yil 31-dekabr holatiga nazorat qilinmaydigan ulush Arche Ltdning sof aktivlarini 20%ini tashkil etadi. Hisobotda minus belgisi bilan aks ettirsak, ya'ni biz nazorat qilinmaydigan ulushni xususiy kapitalimizda qarz sifatida ko'rsatamiz.

3-bosqich. Guruh ichidagi muomalalarni istisno qilish.

Bosh korxona va uning shu'ba korxonalari bir-biri bilan tez-tez savdo qiladilar. Biroq, agar siz bosh va shu'ba korxonalarni bitta guruh sifatida ko'rsangiz, ya'ni konsolidatsiyalashgan hisobot tuzishingiz zarur, ushbu barcha savdo muomalalari iqtisodiy ma'noga ega bo'lmaydi. Boshqacha aytganda, bu holatda korxonalar guruhi tashqi hisobot foydalanuvchilar nuqtai nazaridan hech qanday muomalalar amalga oshirilmagan degan fikrga kelishadi.

Shuning uchun, bosh korxona va uning shu'ba korxonalari o'rtasidagi barcha guruh ichidagi operatsiyalarni bekor qilishingiz kerak. Moliyaviy holat bo'yicha bosh korxona va sho'ba korxonalar hisobotlarini solishtirsak, ya'ni Site Corpning Arche Ltd korxonasiga 8000 m.s. Debitorlik qarzini va Arche Ltd korxonasining Site Corpga 8000 m.s. miqdorida kreditorlik qarzi borligini ko'rasiz. Shubhasiz, bu ikki summa ular o'rtasidagi bir xil operatsiyani anglatadi, shuning uchun ularni kreditorlik qarzlarini debetlash va debitorlik qarzlarini kreditlash orqali hisobdan chiqarish lozim.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Ammo aksariyat hollarda e'tiborga olinishi kerak bo'lgan ko'plab muammolar yoki holatlar mavjud va ularning kattaligi va soni butun konsolidatsiya jarayonini qiyinlashtiradi.

Qanday muammolar bo'lishi mumkin: Ya'ni,

- olingan aksiyalar bo'yicha o'tkazilgan to'lov nafaqat pul mablag'larini, balki boshqa qandaydir shakllarni ham o'z ichiga olishi mumkin, masalan, aksiyalarning qo'shimcha chiqarilishi, shartli to'lov (muayyan hodisa ro'y berganda), aktivlarni o'tkazish va hokazo.
- nazorat qilinmaydigan qatnashadigan hissani mutanosib ulushda emas, balki adolatli qiymatda baholanishi kerak.
- guruhlar ichidagi operatsiyalar amalga oshirilmagan foyda ko'rinishida bo'lishi mumkin, shuning uchun ularni hisobdan chiqarish zarur.
- guruh ichida asosiy vositalarni o'tkazish daromad ko'rinishida aks ettirilib foyda va zararlar qatorida. Bunday holatda siz uni aylanmadan olinmagan foyda deb tahrirlab va eskirish hisoblashingiz zarur.
- shu'ba korxonaning sof aktivlari adolatli qiymatda baholanmasligi mumkin.
- shu'ba korxona taqsimlanmagan foyda va sotib olingandan keyingi taqsimlanmagan foyda haqida hisobot berishi mumkin. Shuning uchun taqsimlanmagan daromadlarni farqlashda juda ehtiyot bo'lish talab etiladi.

Xulosa qilib aytganda, konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobotni xalqaro standartlar asosida tuzish va xalqaro tajribalardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Chunki, investor manfaatlaridan kelib chiqqan holda, konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobotni korxonaning hisob siyosatida qabul qilingan korxona aktivlari, majburiyatlari va moliya-xo'jalik operatsiyalarini tan olishga yagona yondashuv respublika hududida va undan tashqarida joylashgan shu'ba kompaniyalari tomonidan tuziladigan moliyaviy hisobotlarni, bosh kompaniyaning konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobotni tuzishga qaratilishi lozim.

Moliyaviy hisobot tarkibiy qismlarini tanlash, ularni to'g'rilash va qayta guruhlashtirish, moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari talablari bo'yicha kapitaldagi o'zgarishlar to'g'risidagi hisobot, pul oqimlari to'g'risidagi hisobot hamda moliyaviy hisobotga izoh va tushunchalar tayyorlash. Ya'ni, shu'ba kompaniyalarning hisob siyosati bosh kompaniyaning hisob siyosatiga muvofiq tuzilishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yilning 27-oktabrdagi "Davlat ishtirokidagi korxonalarni isloh qilishni jadallashtirish hamda davlat aktivlarini xususiylashtirishga oid chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-6096-sonli Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-fevraldagi "Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-4611-sonli qarori.
3. Daniels M.B. Corporation Financial Statements. N. Y., 1980. P. 23.
4. King T.A. More Than a Numbers Game A Brief History of Accounting. John Wiley & Sons Inc, 1992. P. 21.
5. Annual Report of the United States Steel Trust // Scientific American. 1903. 18 Apr. P. 294–295.
7. N.Yu.Jo'rayev. Moliyaviy hisobot. O'quv qo'llanma. TDIU. –T.: 2010.160 bet 113-bet.
8. Ochilov I.(2020) "Improving the preparation of consolidated financial statements in insurance companies in accordance with the requirements of IFRS" International Finance and Accounting. Vol.2020 : Iss.2, Article 26.
9. Tashnazarov S.N. "Moliyaviy hisobotning MHXS bo'yicha transformatsiyasi zarurati, mohiyati va bosqichlari", "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. –№ 3, may-iyun, 2017-yil.

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Alfraganus universiteti dotsenti, i.f.f.d. (PhD) Fayziyev Oybek Raximovichning umumiy tahriri ostida nashrga tayyorlandi.

O'zbek tili muharriri: Ulug'bek Eshmuradov

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Rus tili muharriri: Abdimo'min Alikulov, i.f.d., professor

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Bobur Ochilov

2024. Maxsus son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027
Topshirildi: 10.04.2024-yil. Nashrga ruxsat etildi: 19.04.2024-yil.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va
taraqqiyot” jurnali

O‘zbekiston Respublikasi
Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro‘yxatdan
o‘tkazilgan.